Batı Karadeniz Bölgesi Ağızları ile Eski Anadolu Türkçesindeki Eklerin Ünlü Yuvarlaklaşması Yönünden Karşılaştırılması

Comparing Suffixes in Western Black Sea Region Dialects and Old Natolian Turkish in Terms of Vowel Rounding

Burak Telli*

Abstract: The most prominent period in terms of the vowel rounding of the Turkish period is the Old Anatolian Turkish period. Even the annexes related to lip harmony in Old Turkish remained out of lip harmony due to the rounding of vowels in Old Anatolian Turkish period. This phonetic phenomenon is so common in Old Anatolian Turkish that it has become a characteristic feature of the period. With the beginning of the Ottoman Turkish period from the 15th century, this powerful phonetic event began to diminish; but spelling continued its influence until the 18th century. As a historical period, there was not a rounding that would disrupt the harmony of the lip before and after itself, and the fact that this powerful phonetic event was seen in Old Anatolian Turkish stems from the dialect feature of the Oghuz tribes who established the written language in Anatolia. The dialects living in Anatolia today are the result of this historical process. Each of the different dialect features seen in various regions of Anatolia is a remnant of the dialects of the Oghuz tribes who settled in this geography in the historical period. Rounding, which is the characteristic feature of Old Anatolian Turkish, also manifests itself in Anatolian dialects today. Bolu, Kastamonu, Zonguldak, Karabuk, Bartın, Sinop, such as the settlement of the Western Black Sea region, the vowel rounding of the dialect is widely seen. In this study, Western Black Sea region dialects and Old Anatolian Turkish suffixes will be evaluated in terms of vowel rounding. During the evaluation, Old Anatolian Turkish will be taken to the center. In this period, the consistency of the annexes used in the continuous round vowels and continuous vowels in the Western Black Sea region will be presented comparatively. In addition, data will be tried to be obtained about the oral effect of the establishment of Old Anatolian Turkish.

Structured Abstract: Turkish sound structure has a strong vowel harmony. Even in the first examples that we can follow through the texts, there is a strong vowel harmony. Especially in this sense, the harmony of thickness and thinness shows itself in all the texts from the oldest periods to the present. For this reason, non-compliance in Turkish words in terms of thickness-thinness is almost non-existent.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı.

Assist Prof. Dr., Kahramanmaraş Sıtcu Imam University, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature, New Turkish Language.

ORCID 0000-0003-4924-9205

btelli46@gmail.com

Cite as/ Atıf: Telli, B. (2020). Batı Karadeniz Bölgesi ağızları ile Eski Anadolu Türkçesindeki eklerin ünlü yuvarlaklaşması yönünden karşılaştırılması, *Turkish Studies - Language*, 15(1), 425-441. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.40602>

Received/Geliş: 16 January/Ocak 2020

Accepted/Kabul: 25 March/Mart 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 March/Mart 2020

CC BY-NC 4.0

The other harmony with vowels is the flatness-roundness harmony. After the sounds a, e, i, i, one of the sounds a, e, i, i in the following syllable; o, ö, u, ü sounds after the flat-wide a, e or narrow-round u, ü is the rule of one of the sounds. This harmony, also called lip harmony or small vowel harmony, is not as dominant as the thickness-thinness harmony. It is seen that lip harmony is especially strong in the annexes in the Turkish period.

In the Old Turkish period, the annexes related to lip harmony were largely out of lip harmony in Old Anatolian Turkish. In fact, this situation has become a characteristic feature of Old Anatolian Turkish.

Lip mismatch, which was observed intensively in this period, continued for a long time in Ottoman Turkish after the continuation of Old Anatolian Turkish. This lip mismatch continued in the 16th century. It is estimated that a transitional period began in the late 16th century and lip harmony was reached in the 18th century.

In our study, while comparing the suffixes in the dialects of Old Anatolian Turkish and Western Black Sea region, we have classified them as the annexes used in the continuous round vowel and the continuous vowel used in the Old Anatolian Turkish.

Today, the emergence of different dialect features in the Anatolian geography is undoubtedly due to the cultural richness and difference in the establishment of the Old Anatolian Turkish written language. The Oghuz tribes that settled in the Anatolian geography since the 11th century have carried their dialect differences to Anatolia and have contributed to the formation of today's accents. The dialect features of the Western Black Sea region also show great similarity with the Old Anatolian Turkish in terms of lip compatibility of the annexes. In particular, we emphasize adds some review section, the use of Turkey in Turkish literary language today is the same with the use of completely different and Old Anatolian Turkish. The similarity of the vowel roundness seen between the dialects of Old Anatolian Turkish and the Western Black Sea region was the starting point of this study.

The presence of the features of the Western Black Sea Region in common with Old Anatolian Turkish will give an opportunity to evaluate the relation between written language and dialect in the establishment of Old Anatolian Turkish. In the region, especially in Bolu, Kastamonu dialects, both the roots of the word and the suffixes are dominated by vowel rounding. There are of course different dialect areas within the Western Group dialects where there is a vowel rounding. In this study, Western Black Sea region was determined as a geography where rounding was seen intensively and the annexes in this region dialects were compared with Old Anatolian Turkish in terms of vowel rounding.

Dialects are very important language treasures which are the source of language studies. Many phonetic features, morphological structures and vocabulary elements that are not present in the written language, but we know that they existed in historical periods, can still exist in the dialects today. Therefore, there is a close relationship between dialects and historical periods in language studies.

Old Anatolian Turkish is the period during which the vowel rounding of Turkish is seen most. When the inserts used with continuous round vowels are added to the flat vowel bases, the lip fit is deteriorated. For this reason, lip harmony in Old Anatolian Turkish is at a very low level. This feature of the period can be seen today at the dialects of the Western Black Sea region. Bolu, Duzce, Kastamonu, Zonguldak, Bartın, Karabük and Sinop are located in the region. In fact, some suffixes used in Old Anatolian Turkish with flat vowels were found to be used in the dialects of the Western Black Sea region in a round shape except for lip harmony.

The number of annexes used with round vowels was found to be 16 in both Anatolian and Western Black Sea regions. Not all of these 16 inserts have round vowels in the entire dialect; however, it is generally seen as a round vowel. 7 annexes are used in Old Anatolian Turkish, while the vowel is used in the Western Black Sea region.

Both the Old Anatolian Turkish and Western Black Sea region dialects with round vowels identified round vowels are used throughout the region: +IU noun production suffix, +sUz noun production suffix, -Ur wide-time suffix and -Uz first multitude suffix. Bolu and Kastamonu dialects are the places where the round vowels are most commonly seen in the region.

The use of the past tense suffix learned with the suffix +Ilk from the suffixes used in the plain Anatolian vowels in the old Anatolian Turkish, except for round vowel and lip harmony, is seen most of the dialects of

the Western Black Sea region. The other inserts listed in this title are seen in various dialect regions, not most of the region. In Old Anatolian Turkish, the suffixes with flat vowels and round vowels are used at the dialects of the region.

When the dialects of the Western Black Sea region are examined in terms of the vowel rounding, it is seen that there is a similarity between the region dialect and Old Anatolian Turkish. In particular, the dialect of Bolu comes to the front. Of course, it is not possible to answer whether the dialect of the region contributes to the writing language of Old Anatolian Turkish by taking this feature into account. However, we believe that it will contribute at least to written language and oral studies.

Keywords: Turkish Language, Old Anatolian Turkish, Western Black Sea Region Dialects, Labial Harmony, Vowel Rounding.

Öz: Türkçenin tarihî dönemleri içerisinde ünlü yuvarlaklaşması yönünden en belirgin dönem Eski Anadolu Türkçesi dönemidir. Eski Türkçede dudak uyumuna bağlı olan ekler dahi Eski Anadolu Türkçesi döneminde ünlülerinin yuvarlaklaşması sebebiyle dudak uyumu dışında kalmıştır. Bu fonetik hadise Eski Anadolu Türkçesinde o denli yaygındır ki dönemin karakteristik özelliği haline gelmiştir. 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı Türkçesi döneminin başlaması ile bu güçlü fonetik hadise azalmaya başlamış; fakat imlâda etkisini 18. yüzyıla kadar sürdürmüştür. Tarihî dönem olarak kendisinden önce ve sonra dudak uyumunu bozacak bir yuvarlaklaşma olmayıp bu güçlü fonetik hadisenin Eski Anadolu Türkçesinde görülmesi, Anadolu’da yazı dilini kuran Oğuz boylarının ağız özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bugün Anadolu coğrafyasında yaşayan ağızlar, bu tarihî sürecin neticesi olarak bulunur. Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde görülen farklı ağız özelliklerinin her biri, tarihî dönemde bu coğrafyaya yerleşen Oğuz boylarının ağızlarının birer kalıntısıdır. Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliği olan yuvarlaklaşma da bugün Anadolu ağızlarında kendini göstermektedir. Bolu, Kastamonu, Zonguldak, Karabük, Bartın, Sinop gibi Batı Karadeniz bölgesini oluşturan yerleşim yerlerinin ağızlarında ünlü yuvarlaklaşması yaygın şekilde görülmektedir. Bu çalışmada Batı Karadeniz bölgesi ağızları ile Eski Anadolu Türkçesindeki ekler ünlü yuvarlaklaşması yönünden değerlendirilecektir. Değerlendirme yapılırken Eski Anadolu Türkçesi merkeze alınacaktır. Bu dönemde sürekli yuvarlak ünlülü ve sürekli düz ünlülü kullanılan eklerin Batı Karadeniz bölgesi ağızlarındaki durumları karşılaştırmalı şekilde ortaya konacaktır. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesinin kuruluşundaki ağız etkisi hakkında veriler elde edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Eski Anadolu Türkçesi, Batı Karadeniz Bölgesi Ağızları, Dudak Uyumu, Ünlü Yuvarlaklaşması.

Giriş

Türkçe ses yapısı yönünden güçlü bir ünlü uyumuna sahiptir. Metinlerle takip edebildiğimiz ilk örneklerde dahi büyük oranda sağlam bir ünlü uyumu söz konusudur. Özellikle kalınlık-incelik uyumu bu anlamda en eski dönemlerden günümüze kadar bütün metinlerde kendini gösterir. Bu sebeple Türkçe kelimelerde kalınlık-incelik yönünden uyum dışı kullanım yok denecek kadar azdır.

Ünlüler ile ilgili diğer uyum ise düzlük-yuvarlaklık uyumudur. Bu uyum *a, e, ı, i* seslerinden sonra müteakip hecede yine *a, e, ı, i* seslerinden uygun olan birinin gelmesi; *o, ö, u, ü* seslerinden sonra ise düz-geiş *a, e* ya da dar-yuvarlak *u, ü* seslerinden birinin gelmesi kuralıdır. Dudak uyumu ya da küçük ünlü uyumu da denen bu uyum, kalınlık-incelik uyumu kadar baskın bir uyum değildir. Eski Türkçe döneminde özellikle eklerde dudak uyumunun sağlam olduğu görülmektedir. Bu dönemde kelime köklerinde dudak uyumu dışında kalan kullanımlar görmek mümkündür: *yorı-*“yürümek”, *yinçü* “inci”, *tilkü* “tilki”. Eski Türkçe döneminde dudak uyumuna bağlı olan ekler büyük oranda Eski Anadolu Türkçesinde dudak uyumu dışına çıkmıştır. Hatta bu durum Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliği haline gelmiştir. Karahan’a göre dudak uyumunu bozan bu ünlü yuvarlaklaşması 13. yüzyıldan itibaren en az üç yüz yıl Anadolu yazı dilinin temel özelliği olmuştur (Karahan, 2006: 5).

Bu dönemde yoğun şekilde görülen dudak uyumsuzluğu Eski Anadolu Türkçesinin devamında Osmanlı Türkçesinde de uzun süre devam etmiştir. Söz konusu dudak uyumsuzluğu, 16. yüzyılda da devam etmiştir. 16. yüzyılın sonlarında başlayan bir geçiş dönemiyle 18. yüzyılda dudak uyumuna ulaşıldığı tahmin edilmektedir (Ercilasun, 2005: 462). Develi ise Evliya Çelebi'nin Seyahat-namesi üzerinden 17. yüzyıl Osmanlı Türkçesindeki ses benzeşmeleri ve uyumlarını incelediği çalışmasında 17. yüzyılın kelime tabanlarında dudak uyumunun gerçekleşmesi için tam bir geçiş dönemi olduğunu söylemektedir. Ayrıca bazı kelimelerdeki söz konusu ünlülerin son zamanlara kadar y (ɣ) ile gösterilmesine rağmen dudak uyumunun 17. yüzyılda epeyce ilerlediği hatta bazı kelimelerde tamamlanmış olduğunu dile getirmiş, eklerin ise 18. yüzyıl sonunda tam olarak dudak uyumuna girdiğini ifade etmiştir (Develi, 1995: 55, 62). Kartallıoğlu da aynı doğrultuda eklerin 18. yüzyılın sonlarında büyük oranda bugünkü şekillerini aldığını ifade etmiştir (Kartallıoğlu, 2007: 87).

Eski Anadolu Türkçesinde dudak uyumuna aykırı olan epeyce ek bulunmaktadır. Bunlar ya dudak ünsüzlerinin yanlarındaki ek ünlülülerini yuvarlaklaştırmalarından ya da bir kısım eklerin ilk ses yapılarını sürdürmüş olmalarından kaynaklanmıştır. Ekleri bu açıdan yuvarlak ünlü taşıyan ekler ve düz ünlü taşıyan ekler olarak ikiye ayırmak gerekir (Korkmaz, 2013: 93). Çalışmamızda Eski Anadolu Türkçesi ve Batı Karadeniz bölgesi ağızlarındaki ekleri karşılaştırırken Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan ve sürekli düz ünlülü kullanılan ekler olarak tasnif ettik.

Eski Anadolu Türkçesinde dudak uyumu dışında kalan ekler Akar'a göre iki ayrı fonetik yapıya sahiptir. Bunlardan birincisi, yanında dudak ünsüzleri bulunan (+Um, +UmUz, -Up, -UbAn...) ekler, ikincisi ise yanında dudak ünsüzü yer aalmayan eklerdir (-Ur, -U, -dUr...). Birinci sınıftaki ekler dudak ünsüzlerinin etkisiyle, diğerleri ise genel eğilime benzeşerek yuvarlaklaşmışlardır (Akar, 2018: 107).

Eski Anadolu Türkçesi bir yandan Osmanlı Türkçesine ve Türkiye Türkçesine uzanan bir yazı dili temelindeki gelişimini tamamlarken bir yandan da yazı dilinin baskısından uzak kalan değişim ve gelişmelerle günümüz Türkiye Türkçesi ağızlarının oluşmasına temel hazırlamıştır. Bünyesinde var olan çok çeşitli özellikler ile Türkiye Türkçesindeki ağızlarındaki zenginlik ve çeşitliliği beslemiştir (Korkmaz, 2013: 109). Bugün Anadolu coğrafyasında farklı ağız özelliklerinin oluşması, şüphesiz Eski Anadolu Türkçesi yazı dilinin kuruluşundaki kültürel zenginlik ve farklılıktan gelmektedir. 11. yüzyıldan itibaren Anadolu coğrafyasına yerleşen Oğuz boyları, kendi boyları arasındaki ağız farklılıklarını Anadolu'ya taşımışlar ve bugünkü ağızların oluşmasına kaynaklık etmişlerdir. Batı Karadeniz bölgesi ağız özellikleri de eklerin dudak uyumu özelliği yönünden Eski Anadolu Türkçesi ile büyük benzerlik göstermektedir. Özellikle inceleme bölümünde vurgulayacağımız bazı ekler, bugün Türkiye Türkçesi yazı dilindeki kullanımından tamamen farklı ve Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımı ile aynıdır. Eski Anadolu Türkçesi ile Batı Karadeniz bölgesi ağızları arasında görülen ünlü yuvarlaklaşması benzerliği bu çalışmanın çıkış noktası olmuştur.

Eski Anadolu Türkçesinde belirli eklerde ve çok heceli bazı kelimelerde sistemli bir şekilde var olan yuvarlak ünlüler, bugün Doğu ve Kuzeydoğu Grubu ağızlarında olduğu gibi Batı Anadolu ağızlarının bir kısmında da bu özelliklerini sürdürmektedir. Kuzeydoğu ve Doğu Grubu ağızlarında hem düzleşme hem de yuvarlaklaşma sebebiyle dudak uyumsuzluğu meydana gelirken Batı Grubu ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumu sadece yuvarlaklaşma ile bozulmaktadır. Bölgenin kuzeybatı, kuzey, kuzeydoğu ve doğusu ünlü yuvarlaklaşmasının yoğun olduğu alanlardır (Karahan, 1996: 124-125). Batı Karadeniz bölgesi de Batı Grubu ağız bölgesi içinde yer almaktadır ve bölge ağızı ile Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinden özellikle yuvarlaklaşma yönünden benzerlik göstermektedir. Leylâ Karahan, Eski Anadolu Türkçesinin kuruluşundaki yazı dili-ağız ilişkisini incelediği çalışmasında ünlü yuvarlaklaşması, ilerleyici benzeşme, h ve damak n'si özelliklerinin hepsinin Orta

Anadolu Bölgesi ve Orta ve Batı Karadeniz Bölgesi'nin Amasya, Tokat, Kastamonu, Bartın, Bolu, Zonguldak ile Ordu, Samsun, Sinop ve Giresun'un bazı köylerinin ağızlarında görüldüğünü belirtmiştir (Karahana, 2006: 8-9). Batı Karadeniz Bölgesi ağzının Eski Anadolu Türkçesi ile ortaklaşan özellikleri bulunması, Eski Anadolu Türkçesinin kuruluşunda yazı dili-ağız ilişkisi yönünden değerlendirme yapma imkanı verecektir. Bölgede özellikle Bolu, Kastamonu ağızlarında hem kelime köklerinde hem de eklerde baskın şekilde ünlü yuvarlaklaşması görülmektedir. Batı Grubu ağızları içerisinde elbette ünlü yuvarlaklaşmasının olduğu farklı ağız alanları bulunmaktadır. Bu çalışmada yuvarlaklaşmanın yoğun şekilde görüldüğü bir coğrafya olarak Batı Karadeniz bölgesi belirlenmiş ve bu bölge ağızlarındaki ekler ünlü yuvarlaklaşması yönünden Eski Anadolu Türkçesi ile karşılaştırılmıştır.

Batı Karadeniz Ağızları ile Eski Anadolu Türkçesinde Sürekli Yuvarlak Ünlülü Ortak Ekler

1. İsimden İsim Yapım eki: +IU

Eski Türkçeden beri işlek kullanılan eklerden biridir. Eski Türkçede ek +IIg/+IUg şeklindeydi. Batı Türkçesine geçerken ekin bu asli şekli değişerek ek sonundaki g'ler düşmüştür. Bu düşme hadisesi ekin ünlüsüne de etki ederek düz ünlüleri de yuvarlaklaştırarak eki sadece yuvarlak ünlülü şekilde bırakmıştır (Ergin, 2012: 159-160). İsimlerden sıfat yapan ektir. Ünlüsü kurallı olarak yuvarlak ünlülüdür: *adlu* "adlı", *boylu* "boyly", *evlü* "evli" (Gülsevin, 2017: 127).

Batı Karadeniz ağızlarında ise bu ek özellikle bazı yörelerde yoğun olarak yuvarlak ünlülü olarak kullanılmaktadır. Bolu ili ağızlarında ekin düz ünlülü şekilleri de olmasına rağmen yoğun olarak yuvarlak ünlülü kullanılmıştır: *buralu*, *analu* *gızlu*, *çalılı*, *emeglü*, *çalgulu* (Öztürk, 2019a: 69). Kastamonu yöresinde ise düz ünlülü tabanlara yaygın olarak yuvarlak ünlülü geldiği görülmüştür: *maraklu*, *aslanlu*, *pasaklu*, *köylü*, *bilimli* (Acar, 2012: 118). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altınköy ağızlarında ise hem düz hem yuvarlak ünlülü kullanımları bulunmakta olup büyük oranda ek dudak uyumuna bağlanmıştır: *emekli*, *kuyruklu*, *Kayaşlıya*, *Oflu*, *balluca* (Gümüştel, 2019: 41-42). Zonguldak-Bartın-Karabük bölgesinde ise ek yazı dilinekinde yakın bir kullanıma sahiptir. Uyum dışı olarak bazen yuvarlak ünlülü tabanlara düz ünlülü geldiği görülür: *duzlu*, *köyli* (Eren, 1997: 47). Zonguldak ağzında seyrek olarak düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü olarak geldiği görülmektedir: *yaşluluk*, *evlülük* (Çamurcu, 2011: 39). Yörenin doğu sınırı olan Sinop'un Ayancık ilçesi ağzında ise bu ek yaygın olarak yuvarlak ünlülüdür: *tadlu*, *arzalü*, *emekli*, *sevdalula*, *salçalü* (Gümüş, 2017: 57). Boyabat ilçesinde ise düz ünlülü tabanlarda yuvarlak kullanım görülmektedir: *datlu*, *zellelü* (Akgül, 2019: 122).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan ekin, Batı Karadeniz bölgesinde yuvarlak ünlülü kullanımları bulunmaktadır. Bu kullanım Bolu, Kastamonu ve Sinop-Ayancık ve Boyabat ağızlarında daha yoğun görülmektedir. Yuvarlak ünlülü kullanım bölgede en az Zonguldak-Bartın-Karabük ağızlarında görülmektedir.

2. İsimden İsim Yapım Eki: +sUz

+sUz eki çok işlek bir yapım ekidir. Sahip olma, kendinde bulundurma görevindeki +II/+IU ekinin karşıtıdır (Korkmaz, 2014: 140). Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. Yokluk bildiren sıfatlar yapmaktadır: *kardaşsuz* "kardeşsiz", *yagmursuz* "yağmursuz", *günahsuz* "günahsız" (Gülsevin, 2017: 129).

Batı Karadeniz ağızlarında ise yuvarlak ünlülü olarak kullanıldığı görülmektedir. Yörenin bazı kesimlerinde yoğun şekilde yuvarlak ünlülü kullanılan ek, bazı kesimlerde ise kısmen de olsa düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü olarak gelmiştir. Bolu ili ağızlarında yaygın olarak yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır: *şekersüz*, *datlusuz*, *rahatsuz*, *gamsuz*, *terbüyesüz* (Öztürk, 2019a: 70). Kastamonu ağzında ise düz ve yuvarlak ünlülü şekilleri kullanılmakta olup dudak uyumu dışında

kullanımlar oldukça fazladır: *sabansuz, akılsuz, yarsuz, anasuz, ipsiz, tahsilsiz* (Acar, 2012: 118-119). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altıncıköy ağızlarında ek dudak uyumuna bağlı olarak kullanılmaktadır: *şerefsizlik, Dipsigolde* (Gümüştel, 2019: 43). Zonguldak-Bartın-Karabük bölgesinde ise dudak uyumuna uygun kullanılmaktadır: *yoksuzlukdan* (Eren, 1997: 47). Zonguldak ağızında ise yuvarlak ünlülü kullanımı yaygındır: *rahatsız, uykusuz, haksuz, belirsiz* (Çamurcu, 2011: 39). Sinop'un Ayancık ilçesi ağızında baskın şekilde yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır: *malsuz, bakımsuzdu, ıssuz, etsüz* (Gümüştel, 2017: 57). Boyabat ilçesinde ise benzer şekilde daha çok yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır: *cembersüz, şeysüz* (Akgül, 2019: 128).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan ek, Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında da yuvarlak ünlülü karşımıza çıkmaktadır. Ekin Düzce, Bartın ve Karabük dışında kalan yerlerde yoğun şekilde yuvarlak ünlülü kullandığı görülmektedir.

3. İlgi Hâli Eki: $+(n)U\tilde{n}$, $+Um$

Eski Anadolu Türkçesinde $+(n)U\tilde{n}$ şeklinde sürekli dar-yuvarlak ünlülü kullanılmıştır: *Yaradılmağın* evveli anlardır, oğlanı iki *talusunu* arasında urup çakdı, ferişte *tagu* kuvvetin ve katılığın deñledi, *benüm iş bunu* gibi yalanum girçege geçürdiler (Gülsevin, 2017: 34-35).

Batı Karadeniz ağızlarında ek genellikle dudak uyumuna bağlı olarak kullanılmıştır. Bolu ili ağızında ilgi hâli eki $\tilde{n}$ 'li şekilde kullanılır. Ekin düz ve yuvarlak ünlülü şekilleri mevcuttur; ancak ek dudak uyumuna tam bağlı değildir: *emmisünü, abinü, deyzenu, dayını* (Öztürk, 2019a: 73). Ek, 1. şahıs zamirlerine gelirken $+Im/+Um$ şeklindedir; ancak yuvarlak şekli yaygındır: *benim gafam çalışmasa* (Öztürk, 2019a: 153), *benüm evi işini, bizüm burda hanay delle* (Öztürk, 2019a: 73). Kastamonu ili ve yöresinde ilgi ekinin kullanımı Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarıyla ortaktır. Ek, büyük oranda uyuma girmiştir: *zahmeti, doñuzu, tüpü, masanı, ayunu, anamı, bubamı, amcasını, çarşunu* (Acar, 2012: 129). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında ilgi hâli ekinin $+In/Un$, $+n\tilde{n}/+nU\tilde{n}$, $+Iy/+Uy$ ve $+nIy/+nUy$ şeklinde kullanımları vardır. Ek, bu yörede büyük oranda dudak uyumuna girmiştir: *onnarın hizmetçileri, peygamberin gavli, köyin evleri, köyün evleri* (Eren, 1997: 50). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altıncıköy ağızlarında ise Türkiye Türkçesi yazı dilindeki gibi kullanılmaktadır ve dudak uyumuna girmiştir: *bunu, kızı, buranın, herkesin, ohulun* (Gümüştel, 2019: 54-55). Zonguldak ağızında ise dudak uyumuna bağlıdır: *onun suyu, devletin yaptığı* (Çamurcu, 2011: 42). Sinop Ayancık ilçesi ağızında ise ek büyük oranda dudak uyumuna bağlı kullanılmaktadır: *sabrinin gelini, kızın biri, enişdemin damadı, çeşmenin yemeini* (Gümüştel, 2017: 61). Boyabat ilçesinde de dudak uyumuna bağlı olduğu görülmektedir: *köyümüzün yöresi* (Akgül, 2019: 132).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan ilgi eki, Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında büyük oranda dudak uyumuna bağlanmıştır. Bölgede ilgi ekinin düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü şekilde gelmesi seyrek görülmektedir.

4. İyelik Eki (1. ve 2. Teklik ile 1. ve 2. Çokluk Şahıslarda): $+Um$, $+U\tilde{n}$, $+UmUz$, $+U\tilde{n}Uz$

Eski Anadolu Türkçesinde iyelik ekleri Türk dilinin diğer lehçelerindeki iyelik eklerinden farklı değildir. Ek, bu dönemin yaygın özelliği olarak dudak uyumunun dışında kalmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde iyelik ekleri, dönemin genel yuvarlaklaşma eğilimi doğrultusunda 1. ve 2. şahıslarda yuvarlak ünlülü olarak karşımıza çıkar: *ivüm, gücüm*, ne *mālu* var bañ virgil kamu, eyü *adumuz, dükelüñüz*, hemişe *meclisüñüz* 'ālī olsun (Akar, 2018: 136).

Batı Karadeniz ağızlarında ise iyelik ekinin 1. ve 2. şahıslarda düz ve yuvarlak ünlülü olarak kullanımları bulunmaktadır; ancak her iki şahısta da dudak uyumu dışında kalan yuvarlak ünlülü kullanımları görülmektedir. Bolu ili ağızlarında söz konusu iyelik eklerinin düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü olarak geldiği örnekler yaygındır: *evüm, mayışım, yaşımız, artanımız, eviñizde, depeñize, avucuña, kendüñ* (Öztürk, 2019a: 76-78). Söz konusu iyelik eklerinin birinci şahıslarda yuvarlak ünlülü kullanımı daha yaygın olduğu görülmektedir. Kastamonu ağızında ise ek yazı dilinde

olduğu gibidir: *habarım, bubam, anañ, yüzüñü, yerimiz, suyumuzu, köyümüz, suyuñuzu, yoluñuzun* (Acar, 2012: 139-140). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altınköy ağızlarında ise söz konusu şahıslar genellikle dudak uyumuna uymaktadır; ancak düz ünlülü tabanlarda yuvarlak ünlülü şekiller de bulunmaktadır: *canum, başım, gücüm, yoluñ, geliñüñ, olanumuz, cenazemiz* (Gümüştel, 2019: 50-52). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında ise söz konusu şahıslarda iyelik eklerinin örnekleri şöyledir: *adamım, gözüm, evin, lafiñ, hocamız, köyümüz, köyiñüz* (Eren, 1997: 48-49). Sinop-Ayancık ağızında bu ek büyük oranda dudak uyumuna bağlıdır: *gızım, evladım, eviñ, dayıñ, insanımız, saygumuz, gızıñızı* (Gümüş, 2017: 64-65). Boyabat ağızında ise 1. ve 2. teklik ile 2. çokluk şahıs iyelik ekleri dudak uyumuna bağlıdır, 1. çokluk ekinde yuvarlak kullanımlar bazen bu uyumu bozmuştur: *gelinim, annen, başımıza, yapanumuz, adamıñız* (Akgül, 2019: 53).

İyelik eki Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlülü olarak birinci ve ikinci şahıslarda karşımıza çıkmaktadır. Batı Karadeniz bölgesinde Bolu ağızında söz konusu şahıslarda yuvarlak ünlülü kullanım yoğun görülmektedir. Düzce ile Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altınköy ağızlarında ve Sinop-Boyabat ilçesinde nadiren yuvarlak ünlülü kullanım tespit edilmiştir.

5. Görülen Geçmiş Zaman (1. ve 2. Teklik ile 1. ve 2. Çokluk Şahıs Çekimlerinde): -*dUm, -dUñ, -dUk, -dUñUz*

Eski Anadolu Türkçesinde görülen geçmiş zaman eki 1. ve 2. şahıslarda *-dUm, -dUñ, -dUk, -dUñUz* şeklindedir: müslümānlar ‘āşık *oldum* süci *içdüm* delü *oldum*, firisteleri aña secde *kıldurduñ*, velikin biz on bāb *eyledük*, iy firisteler Muhammed ümmetini nice *bulduñuz* (Gülsevin, 2017: 96-97). Bu dönemde söz konusu şahıslarda sürekli düz ünlülü kullanılan ek bu sebeple dudak uyumu dışında kalmıştır.

Batı Karadeniz bölgesinde söz konusu ekin yuvarlaklaştığı görülür. Bolu ili ağızlarında 1. Çokluk şahısta bu durum sık görülür: *bürlendim, yaşaduk, alduk, mafetdiñiz, uğraşduk* (Öztürk, 2019a: 88-89). Kastamonu ağızında ekin 1. ve 2. tekil şahıs çekimlerinde yuvarlaklaşma pek görülmemektedir. Çokluk 1. şahıs çekimi bu ekin en sık yuvarlak ünlülü görüldüğü çekimdir: *aldım, kestim, davrandı, çıkdık, yanduk, yapduk* (Acar, 2012: 211-214). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altınköy ağızlarında ise ek sadece çokluk 1. şahısta yuvarlaklaşarak uyum dışına çıkmıştır. Diğer şahıs çekimlerinde dudak uyumuna bağlıdır: *aldım, sattım, çıktuk, enduk, yaptık* (Gümüştel, 2019: 91). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında ise ek çokluk birinci şahıs çekiminde sürekli yuvarlak ünlülüdür, diğer şahıslarda ise yuvarlak ünlülü kullanım olsa da ek genel olarak dudak uyumuna bağlanmıştır: *yatdım, yatdıñ, getdim, getdiñ, yatduk, getdük, yatdıñız, gotdüñ, geldüñuz* (Eren, 1997: 71-72). Sinop-Ayancık ağızında bu ek sadece çokluk 1. şahısta yuvarlak ünlülü olarak dudak uyumu dışında görülmektedir. Onun dışındaki şahıslarda dudak uyumuna bağlanmıştır: *yetiştük, evlendük, bindük* (Gümüş, 2017: 86). Boyabat ağızında da Ayancık ağızında olduğu gibi çokluk 1. şahıs çekiminde yuvarlak ünlülü kullanımlar görülmektedir: *çalıştuk, ıslardug, geçüdük* (Akgül, 2019: 67-68).

Görülen geçmiş zaman eki birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü şekilde kullanılmaktaydı. Söz konusu ekler ilgili şahıslarda Batı Karadeniz bölgesinde de yuvarlak kullanımları görülmektedir. Ek genel olarak çokluk birinci şahısta yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. Diğer şahıslarda yuvarlak kullanım bulunmaktadır; ancak oldukça seyrek.

6. Geniş Zaman Eki: -*Ur*

Geniş zaman her zaman için kullanılan bir ektir. Oluşu ve kılışı, konuşma anıyla, ondan önceki ve sonraki zamana taşıyabilir (Gülsevin, 2017: 100). Dar ünlüyle kurulan geniş zaman eki Eski Anadolu Türkçesinde daima yuvarlak ünlülüdür: *gelür, utanuram, bilinür* (Akca, 2016: 101).

Batı Karadeniz bölgesinde ise ekin düz ünlülü tabanlarda yuvarlak ünlülü kullanıldığı örnekler görülmektedir. Bolu ili ağızlarında bunun örnekleri şu şekildedir: *bilürün, pişirürlermişdi*. Geniş zaman eki Bolu ağızında ekin bünyesindeki *r* sesini kaybetmiştir, sadece ünlüsü ile kullanılmıştır. Bu tür kullanımlarda yuvarlak ünlü kullanıldığı görülmüştür: *gelüledi* (Öztürk, 2019a: 84). Kastamonu ağızında da geniş zaman ekinin kullanımı benzer şekildedir: *alurun, giyerin, büşürsün, aluruz, inceldürüz* (Acar, 2012: 202-210). Bolu ağızında görülen geniş zaman ekinin ünsüzünün düşmesi olayı Kastamonu ağızında da vardır: *gelüsün, alusuñ, bilüsünüz danışula* (Acar, 2012: 204-210). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altinköy ağızlarında ise ekin düz ve yuvarlak ünlülü şekilleri bulunmakla birlikte düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü geldiği örnekler bulunmaktadır: *bilür, getirür, yapar, ohunur* (Gümüşteli, 2019: 86-87). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında geniş zaman eki *-Ar, -Ir, Ur* şeklindedir. Ancak 2. ve 3. şahıslarda *r* ünsüzü genellikle düşmektedir (Eren, 1997: 68). Zonguldak-Bartın-Karabük yöresinde ekin düz ünlülü tabanlarda yuvarlak ünlülü kullanımı Bolu ve Düzce yöresine göre daha fazladır: *alurum, gelür, biraður* (Eren, 1997: 68). Ekin ünsüzünün düşmesi olayı Zonguldak-Bartın-Karabük yöresinde de görülür: *alu “alır”, gelüle “gelirler”, kesilü “kesilir”* (Eren, 1997: 68). Sinop-Ayancık ilçesi ağızında ekin bazı örneklerde düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü olarak geldiği görülür: *gelürüm, giderin*. Ayancık ilçesinde *r* ünsüzünün düştüğü geniş zaman eki kullanımları şöyledir: *alusun “alırsın”, bandurusun “bandırırısın”, alu “alır”, yapılı “yapılır”* (Gümüş, 2017: 83-84). Boyabat ilçesi ağızında ise düz ünlülü tabanlarda yuvarlak ünlülü örnekleri bulunmaktadır: *bilürün, gelüsün, bilüsün* (Akgül, 2019: 74-75).

Eski Anadolu Türkçesinde dar ünlülü bir fiile geniş zaman eki sürekli yuvarlak ünlülü gelmiştir. Batı Karadeniz bölgesinde de bu şekilde yuvarlak ünlülü şekiller yaygın olarak bulunmaktadır. Özellikle Zonguldak-Bartın-Karabük yöresi ile Bolu ve Kastamonu yöresinde oldukça yaygındır.

7. Emir Kipi

Bu ek Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde birinci ve ikinci şahıslarda istek, üçüncü şahıslarda emir görevini üstlenmektedir (Akar, 2018: 181). Bu kip ekinin Eski Anadolu Türkçesinde üçüncü teklik ve bütün çokluk şahıslarda çekimi sürekli yuvarlak ünlü ile yapılmaktadır: ‘aşkıla boğduñ cānum al öleyüm, Tañrı bizi yurdumuzdan ırmasun, varalum düşmeni haķlayalum didi, Dirse han varuñ getirüñ öldüreyim didi, kızıl atlas dōşesünler (Akar, 2018: 181-182).

Batı Karadeniz bölgesinde ek bazı ağız bölgelerinde dudak uyumunun dışında yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. Bolu ili ağızlarında ek dudak uyumuna bağlı durumdadır: *söyleyeyin* “söyleyeyim”, *bakalım, esirgesin, eletelim* (Öztürk, 2019a: 91). Kastamonu ağızında büyük oranda dudak uyumuna bağlıdır; ancak birkaç örnekte düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü geldiği görülmüştür: *yatuñ “yatırım”, basalım, sarılalım* (Acar, 2012: 232-233). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altinköy ağızlarında ise teklik üçüncü şahısta çok az örnekte yuvarlak şekli bulunmaktadır: *virsiñ* (Gümüşteli, 2019: 95). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında bu ek dudak uyumuna bağlamıştır. Çok az örnekte dudak uyumu dışında yuvarlak ünlülü kullanım bulunmaktadır: *vereliüm* (Eren, 1997: 75). Sinop-Ayancık ağızında ek dudak uyumuna bağlıdır: *görelim, alıyın, söyleyiñ* (Gümüş, 2017: 90-91). Boyabat ilçesi ağızında yuvarlak ünlülü olarak uyum dışı kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Uyum dışı yuvarlak ünlülü kullanımlar teklik üçüncü şahıs çekiminde görülmektedir: *gelsün, vesün, katarsıñ, gouşalım* (Akgül, 2019: 83).

Eski Anadolu Türkçesinde söz konusu şahıslarda yuvarlak ünlülü kullanılan bu ekin, Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında yuvarlak ünlülü şekilleri nadiren bulunmaktadır. Kastamonu, Düzce, ve Sinop-Boyabat ilçesi ağızında dudak uyumu dışında yuvarlak ünlülü kullanımları bulunmaktadır. Bu ağız bölgelerinin dışında ek dudak uyumuna bağlanmış durumdadır.

8. İsimden İsim Yapım Eki: +cUk

Türkçenin küçültme, acıma ve pekiştirme bildiren eklerinden biridir. Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır: *aglancukları*, *azacuk*, *nesnecükleri* (Akar, 2018: 128-129).

Batı Karadeniz bölgesinin bütün ağzlarında bu ekin yuvarlak şekli bulunmaktadır. Bolu ili ağzında ek genellikle yuvarlak ünlülü kullanılır: *azcuk*, *sıvacuk*, *ufacuk*, *incecik* (Öztürk, 2019a: 70). Kastamonu ağzında da ek baskın şekilde yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır: *yumşacuk*, *havacuk*, *yakincuk*, *depecük* (Acar, 2012: 120). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altıncıköy ağzlarında genel olarak yuvarlak ünlülü kullanılır: *yancuğa*, *kadarcuğ* (Gümüştel, 2019: 43-44). Bartın ve yöresi ağzlarında bu ek genellikle yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır: *bidanecük*, *kimsecükle*, *eçcük* “azıcık”, *şıpdacuk* “çabucak” (Korkmaz, 1994: 23). Sinop-Ayancık ilçesi ağzında bölgenin genelinde olduğu gibi baskın şekilde yuvarlak ünlülü kullanılmıştır: *tanecük*, *biricük*, *kerecük*, *güçcükleri* (Gümüş, 2017: 57). Boyabat ilçesi ağzında ise yuvarlak ünlülü şekilleri yaygındır: *milyoncuk*, *biricük*, *alçacukgine* (Akgül, 2019: 141, 162, 217).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan bu ek, Batı Karadeniz bölgesi ağzlarında ise baskın şekilde yuvarlak ünlülü kullanılmıştır. Ekin dudak uyumuna bağlı kullanımları çok az bulunmaktadır.

9. Fiilden İsim Yapım Eki: -gU

Eski Türkçeden beri işlek bir ektir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde çeşitli soyut isimler ve araç-gereç isimleri yapmaktadır (Akar, 2018: 133). Bu dönemde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır: *sevgü*, *yiğü* “yiyecek”, *çalgu* “çalgi” (Akar, 2018: 133).

Ek, Batı Karadeniz bölgesinde yuvarlak ünlülü kullanımlara sahiptir. Bolu ili ağzında büyük oranda yuvarlak ünlülü kullanılmıştır: *çalgu*, *çalgulu*, *süzgü* (Öztürk, 2019a: 71). Kastamonu ağzında ise bu ek baskın şekilde yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır: *çalgu*, *içgüler*, *sergü*, *bilgü*, *yaygu*, *alguyu* (Acar, 2012: 126). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağzlarında yuvarlak ünlülü kullanımları yaygındır: *çalgu* (Eren, 1997: 183), *işgü* “içki” (Eren, 1997: 188). Sinop-Ayancık ilçesi ağzında ise ekin yuvarlak ünlülü kullanımları bulunmaktadır: *çizgü*, *sevgü*, *saygımız*, *sevgimizi* (Gümüş, 2017: 59). Boyabat ilçesi ağzında ise ekin düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü geldiği kullanımlar görülmektedir: *sorguya*, *görgü*, *sargulu*, *saygulularıdı* (Akgül, 2019: 139, 175, 181, 193).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan bu ek, Batı Karadeniz bölgesi ağzlarında genel olarak yuvarlak ünlülü kullanılmıştır. Bunun dışında ekin dudak uyumuna bağlı kullanımları da bulunmaktadır.

10. Çokluk 1. Şahıs Eki: -Uz

Çokluk birinci şahıs eki, Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülüdür: seviye şöyle *virmişüz*, geçen gice cāndan ırup şöyle *gitmişüz*, gözümüz göre helāk *olısaruz* diyü ağlaştılar (Akar, 2018: 167).

Batı Karadeniz bölgesinde ekin kullanımında yuvarlaklık görülür. Bolu ili ağzlarında yuvarlak kullanım yaygındır: *yapmayoz*, *gelmişüz*, *indiremiyüz*, *içerüs*, *yirüz* (Öztürk, 2019a: 94). Kastamonu ağzında ise geniş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman çekiminde genellikle yuvarlak ünlülü olduğu görülür: *yaparuz*, *çıkıruz*, *basaruz* (Acar, 2012: 207), *vermişüyüz* (Acar, 2012: 217). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altıncıköy ağzlarında ise bu şahıs eki dudak uyumuna bağlı olarak tespit edilmiştir: *ederiz*, *yetiştiriz*, *yaparız* (Gümüştel, 2019: 80). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağzlarında yuvarlak ünlülü kullanımı bulunmaktadır: *banaruz*, *yakmışuz*, *vemişüz*, *yaparız* (Eren, 1997: 63). Sinop-Ayancık ilçesi ağzında da düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü geldiği

görülmektedir: *goşaruz, derüz, giderüz, bişiririz* (Gümüş, 2017: 84). Boyabat ilçesi ağızında ise aynı durum görülür: *sıkaruz, ataruz, guyaruz* (Akgül, 2019: 118, 121).

Çokluk birinci şahıs ekinin Batı Karadeniz bölgesinde Eski Anadolu Türkçesindeki gibi yuvarlak ünlülü kullanımları bulunmaktadır. Bu kullanım Eski Anadolu Türkçesindeki gibi sürekli yuvarlak ünlülü değildir. Bu yuvarlak kullanım bölgenin her ağız bölgesinde belirli oranda görülmektedir. Ekin dudak uyumuna bağlı kullanımları da bulunmaktadır.

11. Zarf-fiil Eki: -Up

Eski Türkçede -p olarak kullanılan eke daha sonra yanındaki yardımcı ünlü eklenmiş ve p'nin yuvarlaştırma etkisiyle -Up biçimini almıştır: *döymeyüp cān virdiler anlar tamām, yapışup* çıkardular, ol gönlegi *iltüp* ya' kuba vire (Akar, 2018: 200). Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan eklerden biri olup yaygın bir zarf-fiil ekidir.

Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında bu ekin yuvarlak ünlülü kullanımı yaygındır. Bolu ili ağızında bu zarf-fiil eki baskın şekilde yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır: *uyuyup, kesilüp, doyurub* (Öztürk, 2019a: 100). Kastamonu ağızında ekin yuvarlak kullanımı Bolu ağızı kadar yaygın değildir. Örneklerde büyük oranda dudak uyumuna girdiği görülür; ancak yuvarlak ünlülü uyum dışı kullanımları yine de vardır: *birleşib, gelib, goyup, bişürüp, satıp, garşulaşup* (Acar, 2012: 274). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altıncöy ağızlarında ise dudak uyumuna bağlı kullanılmaktadır: *gidip, biçip, çevirip, doğup* (Gümüşteli, 2019: 103). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında ise belirli oranda dudak uyumuna giren ekin düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü geldiği kullanımlar da bulunmaktadır: *verib, sorub, sevüb, furub* "vurup", *düşünüb* (Eren, 1997: 89). Sinop-Ayancık ilçesi ağızında bu ek genellikle dudak uyumuna bağlı kullanılsa da uyum dışı yuvarlak ünlülü kullanımları bulunmaktadır: *yapıp, çalışıp, bilip, girüp, gidip* (Gümüş, 2017: 104). Boyabat ilçesi ağızında ise dudak uyumu dışı yuvarlak kullanımlar mevcuttur: *dutup, gelüp, götürüp, bişürüp* (Akgül, 2019: 149, 196, 218, 240).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan ek, Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında belirli oranda dudak uyumu dışında yuvarlak ünlülü kullanılmıştır. Bu anlamda Bolu ağızı bu ekin en yaygın şekilde yuvarlak ünlülü kullanıldığı ağız bölgesidir. Bölgenin diğer yörelerinde ekin yuvarlak ünlülü uyum dışı kullanımı az görülmektedir.

12. Sıfat-fiil Eki: -dUk

Köktürk metinlerinden beri rastlanan bir sıfat-fiil ekidir. Oğuz ağızlarına ait bir ek olduğu sanılmaktadır. Diğer sıfat-fiil eklerinden ayrılan özelliği çekim ekleri alabilmesidir: *gittedügi* yolca gelürdi ol dede, söz *sıduğunu* unıdır ol dem, emek *yidügümüzi* çün bileler (Akar, 2018: 191). Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılmıştır.

Batı Karadeniz bölgesinde bu ekin yuvarlak ünlülü kullanımı görülmektedir. Bolu ili ağızında bu kullanım yaygındır: *beledüğüüm* "belediğim", *doladuğuüm* "doladığım", *diledüğüüm* "dilediğim" (Öztürk, 2019a: 119). Kastamonu ağızında ise baskın şekilde yuvarlak ünlülüdür: *yapdudukları* "yaptırdıkları", *sardukları* "sardıkları", *vedükleri* "verdikleri" (Acar, 2012: 269-270). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altıncöy ağızlarında dudak uyumuna genel olarak bağlanmıştır: *çalıştığı, geldikten, olduğı* (Gümüşteli, 2019: 104). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında ek yuvarlak ünlülü kullanıldığı ve dudak uyumu dışında kaldığı örnekler bulunmaktadır. Ek bu bölgede birtakım fonetik değişiklikler göstermiştir: *ğalkdı_ı* "kalktığı", *atduceumuz* "atdığımız", *geldü* "geldiği", *veduæu* "verdiği" (Eren, 1997: 88). Sinop-Ayancık ilçesinde de ek genellikle yuvarlak ünlülü kullanılmıştır: *görmedüüm* "görmediğim", *görüün* "gördüğün" (Gümüş, 2017: 104). Boyabat ilçesi ağızında ise ekin yuvarlak kullanımı sık görülmektedir: *noldugunu* "ne olduğunu", *endüğü* "indiği", *türedüğü* "türediği", *verdiğı, yakıldığı* (Akgül, 2019: 155, 224, 251, 255, 257).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan ekin bölgede hemen hemen her ağız bölgesinde yuvarlak ünlülü kullanımı görülmektedir. Bölgede Düzce dışındaki ağız bölgelerinde ek yaygın şekilde yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır.

13. Fiilden Fiil Yapım Eki: -Ur-

Geçişsiz fiillerden geçişli çatılı fiiller yapan yaygın bir ektir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yuvarlak ünlülü olarak görülür: *kaçurdılar, içürdiler, bişürdi, toyurdum, yitürdi* (Akar, 2018: 162). Ekin imlası son zamanlara kadar değişmeden devam etmiştir (Timurtaş, 2012: 117).

Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında söz konusu ekin yuvarlak kullanımı seyrek. Bolu ili ağızında yuvarlak ünlülü kullanımları nadiren bulunmaktadır: *geçüreceñ* (Öztürk, 2019a: 154). Kastamonu ağızında da seyrek şekilde yuvarlak ünlülü kullanım bulunmaktadır: *yaturuya, içirüye* “içiriyor” (Acar, 2012: 186). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altıncık ağızlarında dudak uyumuna bağlıdır: *dozuramadı, çıhardın* (Gümüşel, 2019: 76). Sinop-Ayancık ilçesi ağızında bu ekin yuvarlak kullanımı görülmektedir: *bişürüyöñ, doyuruyon, düşüremediñ* (Gümüş, 2017: 79). Boyabat ilçesi ağızında ise yuvarlak kullanımı bölgenin geneline göre daha fazladır: *doyurudum, doğurdu, getürüyo, giyürdüle* (Akgül, 2019: 112, 114, 125, 127).

Eski Anadolu Türkçesinde genel olarak yuvarlak ünlülü kullanılan -Ur- fiilden fiil yapım ekinin, Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında da yuvarlak ünlülü kullanımları nadiren bulunmaktadır. Bolu, Kastamonu, Sinop-Ayancık ilçesi ağızlarında seyrek olarak yuvarlak ünlülü görülen ek, Sinop-Boyabat ilçesinde bölgenin geneline göre daha yaygın görülmektedir.

14. Fiilden Fiil Yapım Eki: -dUr-

Eski Anadolu Türkçesinde en yaygın görülen ettirgenlik eklerindendir. Geçişli ve geçişsiz fiillerden geçişli fiiller yapar. Ekin ünlüsü bu dönemde sürekli yuvarlaktır: otak *dikdürdi* “diktirdi”, *kaldurub* “kaldırıp”, at *çapdurdı* “koşturdu”, *bildürdi* “bildirdi” (Akar, 2018: 160).

Batı Karadeniz bölgesinde ekin yuvarlak ünlülü kullanımı yaygındır. Bolu ili ağızında -dUr- eki yaygın şekilde yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır: *bañduracāñ, yandurma, bozduramam, bagduriyolla* (Öztürk, 2019a: 82). Kastamonu ağızında sürekli yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır: *yidürecesiñ* “yedireceksin”, *gezdürüle* “gezdirirler”, *tütdürüyon* “tüttürüyorsun”, *yazdurmuş* “yazdırmış” (Acar, 2012: 187). Ek, Kastamonu bölgesinde -ğUr şeklinde de görülmektedir. Bu şekilde de sürekli yuvarlak ünlülüdür: *ergürüse* “erdirelirse”, *durgurlaradı* “durdururlardı”, *durguruviymişle* “durduruvermişler” (Acar, 2012: 187). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında yuvarlak ünlülü şekilleri bulunmaktadır. Ekin bu bölgede fonetik yönden farklı şekilleri bulunmaktadır: *duradursuñ, yapdusuñ* “yaptırsın”, *yapdısınlā* “yaptırsınlar” (Eren, 1997: 67). Sinop-Ayancık ilçesi ağızında ise sürekli yuvarlak ünlülü kullanılmıştır: *ğaldurup* “kaldırıp”, *indürün* “indirir”, *gezdürü* “gezdirir”, *söyletdürceñ* “söyletdireceksin” (Gümüş, 2017: 79). Boyabat ilçesinde ise ekin yuvarlak ünlülü kullanımı yaygındır: *bindürüleridi* “bindirirlerdi”, *çalduran* “çaldıran”, *gezdürüyola* “gezdiriyorlar” (Akgül, 2019: 109, 111, 117).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan ek, Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında da yoğun şekilde yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır. Özellikle Bolu, Kastamonu ve Sinop bölgesinde yuvarlak kullanım yaygındır. Bölgede sadece Düzce bölgesinde ek dudak uyumuna büyük oranda bağlı kullanılmaktadır.

15. Bildirme Eki (3. Teklik ve 3. Çokluk Şahıslarda): +dUr(lAr)

Eski Anadolu Türkçesinde dudak uyumu dışında kalan eklerden biridir. Sürekli yuvarlak ünlülü şekilde kullanılmıştır: bir hoş *mağāmdur*, cihān kaç *kısımdur* ve cihānı yaradan *kaçdur*, aña *ğuldur* bu cümle çarḡ u felek, hisse *almağdur* bu sözlerden iyār, girü ol dāyim *olandur* yaradan (Akar, 2018: 183).

Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında yuvarlak ünlülü şekilleri görülmektedir. Bolu ili ağızında genel olarak yuvarlak ünlülü kullanılmıştır: *yanyandadır*, *vardur*, *senedür*, *armutdur*, *cevizdir*, *senedir*. Ekin son sesinin düştüğü şekilleri de bulunmaktadır. Bu örneklerde ekin ünlüsü sürekli yuvarlak ünlülüdür: *gibidü* “gibidir”, *betonarmedü* “betonarmedir”, *birincidü* “birincidir”, *güzeldü* “güzeldir” (Öztürk, 2019a: 80). Kastamonu ağızında ek son ünsüzü düşmüş şekilde ve genellikle yuvarlak ünlülü kullanılmıştır: *yağındur* “yakındır”, *yoğdur* “yoktur”, *deründü* “derindir” (Acar, 2012: 263). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altıncöy ağızlarında ise düz ünlülü tabanlarda yuvarlak kullanımlar bulunmaktadır: *yoğtur*, *ikidedir*, *vardur* (Gümüştel, 2019: 101). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında ek dudak uyumuna bağlı kullanılmaktadır: *nedir*, *bandurmadır*, *vādır*, *yohdur* (Eren, 1997: 86). Sinop-Ayancık ilçesi ağızında ise dudak uyumuna bağlı kullanıldığı görülmektedir: *mumdur*, *işdir* (Gümüş, 2017: 101). Boyabat ilçesi ağızında da ek dudak uyumuna bağlıdır: *vardır*, *böyledir*, *gaçdır* (Akgül, 2019: 220, 240, 268).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan ek, Batı Karadeniz bölgesinde Bolu ve Kastamonu ağızlarında genellikle yuvarlak ünlülü kullanılmıştır. Düzce bölgesinde de kısmen yuvarlak ünlülü kullanımlar bulunmaktadır. Zonguldak, Bartın ve Karabük ağızları ile Sinop Ayancık ve Boyabat ağızlarında dudak uyumuna bağlanmış durumdadır.

16. Gereklilik Kipi: -mAIU

Eski Anadolu Türkçesinde gereklilik kip eki olarak -mak gerek, -ma gerek, -sa gerek, -a gerek şekilleriyle sağlanmıştır. Bugün kullanılan -mAII şekli Eski Anadolu Türkçesi döneminde birkaç örnek dışında henüz yaygınlaşmamıştır ve bu dönemde -mAIU şeklinde kullanılmıştır: eger *hōd bilmelü* olaydı ol rāz, ne yarar ki *istemelü* olalar (Akar, 2018: 178-179).

Bolu ili ağızında gereklilik kipinin müstakil eki yoktur. Başka kip ekleri ile gereklilik anlamı sağlanmaktadır. Yazı dilindeki -mAII eki günlük konuşmalarda yer almaz (Öztürk, 2019a: 93). Kastamonu ağızında bu ek üçüncü şahıs çekimlerinde görülmektedir ve bu çekimlerde yuvarlak ünlülü kullanım görülmektedir: *gonuşmalu* “konuşmalı”, *ekmelü* “ekmeli”, *çekmelü* “çekmeli”, *olmalulā* “olmalılar” (Acar, 2012: 228-229). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında ek dudak uyumuna bağlı durumdadır. *Bilmelīm*, *görmelisiñ*, *yemelisiñiz* (Eren, 1997: 77). Sinop-Ayancık ilçesi ağızında gereklilik eki olarak -mak lazım yapısı ile -mAIU şekli kullanılmaktadır. -mAIU şekli ise yuvarlak ünlülü kullanılmıştır: *gorkmaluymuş* (Gümüş, 2017: 91-92), *dinlenmelü* (Gümüş, 2017: 162). Boyabat ilçesi ağızında ise ek dudak uyumuna bağlı olarak kullanılmıştır: *yimeliymiş*, *sormalı*, *yapmalı* (Akgül, 2019: 108, 261, 270).

Söz konusu ek Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. Batı Karadeniz bölgesi içerisinde ise Kastamonu ve Sinop bölgesinde yuvarlak ünlülü ve dudak uyumu dışında kullanıldığı görülmüştür.

Batı Karadeniz Ağızlarında Sonradan Yuvarlaklaşan Ekler

1. İsimden İsim Yapım Eki: +IIk

Eski Türkçeden bu yana yaygın şekilde kullanılan ve isimlerden soyut adlar, yer adları, bağlılık adları yapan ektir: *artukluk* “fazlalık”, *iylükleri*, *ergilik* “yanlışlık”, *delülige*, *yoldaşlığa* (Akar, 2018: 130).

+IIk eki Batı Karadeniz ağızlarında ise düz ünlülü kullanımları bulunmakla beraber genellikle yuvarlak ünlülüdür. Bolu, ekin baskın olarak yuvarlak ünlülü olarak kullanıldığı ağız bölgesidir: *çobanluk*, *bakmamazluk*, *temüzlük*, *sapukluk* (Öztürk, 2019a: 70). Kastamonu ağızında eki düz ve yuvarlak kullanımları bulunmaktadır. Ancak yuvarlak ünlülü uyum dışı kalan örnekleri de görülmektedir: *yıllukdur*, *garanluğda*, *maşaluk*, *sarılık* (Acar, 2012: 117). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altıncöy ağızlarında ise ek büyük oranda dudak uyumuna bağlanmıştır: *rahatlık*, *günlük*, *uşahluflarıla* (Gümüştel, 2019: 40-41). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında ise ek yine

büyük oranda dudak uyumuna bağlı kullanılmaktadır: *aşlıhdan, esgellik, ağılluk* (Eren, 1997: 47). Zonguldak ağzında da nadiren düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü olarak geldiği görülmektedir: *birlük* (Çamurcu, 2011: 38). Sinop-Ayancık ağzında ek genel olarak dudak uyumuna bağlıdır. Ancak çok az örnekte yuvarlak ünlülü kullanımları bulunmaktadır: *evladluk, çocukluk, senelik, aylık* (Gümüş, 2017: 56). Boyabat ilçesi ağzında da Aybastı ağzına benzer şekilde kullanılmıştır: *samanluklara, hastaluk, demircilik* (Akgül, 2019: 148, 150, 169).

Eski Türkçede dört şekilli de kullanılan ek, Eski Anadolu Türkçesinde genellikle düz ünlülü kullanılmıştır. Bölge ağzında ise ekin yuvarlak ünlülü kullanımları görülmektedir. Özellikle Bolu, Kastamonu ve Sinop-Boyabat ilçesi ağızlarında ekin düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlülü geldiği kullanımlar yoğun şekilde görülmektedir.

2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki: -mİş

Geçmişte gerçekleşen bir oluş ya da kılışın bizzat görülmediği, başkası tarafından nakledildiği durumlarda bu zaman kullanılır. Sürekli düz-dar ünlü ile kullanılır: niçe yıldur ki şol çopanuñ ardına *düşmişsin* anuñ sürüsün güdersin ve uyku dadın bulmazsın yidüğün yirine siñmez dostlardan ayru bir päre arpa etmegine ki çopandan artar kana‘ât *itmişsin* (Gülsevin, 2017: 88).

Batı Karadeniz bölgesinde bu ekin yuvarlak ünlülü kullanımları görülmektedir. Bolu ili ağzında genellikle dudak uyumuna bağlı olan ek, nadiren uyum dışına çıkılarak yuvarlak ünlülü kullanılmıştır: *gelmişüz, almamışsiñüz, yapmış* (Öztürk, 2019a: 90). Kastamonu ağzında genellikle dudak uyumuna bağlı kullanılmıştır; ancak çokluk birinci şahısta az sayıda örnekte yuvarlak kullanımlarına rastlanmıştır: *ğalmuşuyuz, almuşuz, vamuşuz* (Acar, 2012: 217-218). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altınköy ağızlarında dudak uyumuna bağlı durumdadır: *toplamaşlar, sökmüş, kırılmış, kurdurmuş, verilmiş* (Gümüşel, 2019: 93). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında da ek dudak uyumuna bağlıdır: *ölmüşük, vemişsiyüz, yemişük, dökülmüş* (Eren, 1997: 73). Sinop-Ayancık ağzında dudak uyumuna bağlıdır: *olmuşuñ, atmış, delmiş, görmüş, yazmışla* (Gümüş, 2017: 87-88). Boyabat ağzında da büyük oranda dudak uyumuna bağlı olan ek, bir örnekte uyum dışı şekilde yuvarlak ünlülü görülmüştür: *ğaldımuşun* “kaldırmışsın” (Akgül, 2019: 70).

-mİş öğrenilen geçmiş zaman eki, Eski Anadolu Türkçesinde sürekli düz ünlülü kullanılan bir ektir. Batı Karadeniz bölgesinde ise ek büyük oranda dudak uyumuna bağlanmış durumdadır. Sadece Bolu ve Kastamonu ağızlarında nadiren yuvarlak ünlülü kullanımlarına rastlanmıştır.

3. Fiilden Fiil Yapım Eki: -(I)n-

Eski Türkçeden bu yana bir değişikliğe uğramamıştır. Ekin yardımcı ünlüsü Eski Anadolu Türkçesinde düz şekilde olup uyum dışıdır. Eski Anadolu Türkçesinden sonra bu yardımcı sesler tekrar ünlü uyumuna girmiştir (Yelten, 2009: 258). Ekin ünlüsünde yuvarlaklaşma seyrek olarak görülür: *olun-, okun-* (Gülsevin, 2017: 154).

Batı Karadeniz bölgesinin bazı ağız bölgelerinde bu ekin yuvarlak ünlülü şekli bulunmaktadır. Kastamonu ağzında ekin dudak uyumuna aykırı kullanılmış yuvarlak ünlülü şekli bir örnekte tespit edilebilmiştir: *sevünü* “sevinir” (Acar, 2012: 207). Bölgede ayrıca Sinop-Ayancık ilçesi ağzında yuvarlak ünlülü kullanım tespit edilmiştir: *sevünüdük* “sevinirdik” (Gümüş, 2017: 207).

Eski Anadolu Türkçesinde genellikle düz ünlülü kullanılan ek, Batı Karadeniz bölgesinin bazı ağızlarında az sayıda örnekte yuvarlak ünlülü tespit edilmiştir.

4. Fiilden Fiil Yapım Eki: -(I)ş-

İşteş çatılı fiiller yapmak üzere kullanılan bir ektir. Bir işin karşılıklı ya da birlikte yapıldığını belirtir (Akar, 2018: 161). İşteşlik eki -(I)ş, Eski Anadolu Türkçesinde genellikle düz ünlülü

kullanılmıştır: *irişdüm* “eriştim”, *görişür* “görüşür”, *urışuban* “savaşarak”, *sürtişür* “sürtüşür” (Akca, 2016: 105).

Batı Karadeniz bölgesinde bu ekin yuvarlak ünlülü kullanımı oldukça seyrek. Kastamonu ağzında sadece şu örnekte tespit edilmiştir: *yetüşdüdü* “yetistirdi” (Acar, 2012: 383). Sinop-Ayancık ilçesi ağzı *yetüştüdüm* “yetistirdim” (Gümüş, 2017: 153), Boyabat ilçesi ağzında *yetüşemedim* (Akgül, 2019: 251) örneklerinde söz konusu ekin yuvarlak ünlülü şekilleri tespit edilmiştir.

İşteşlik eki *-(I)ş*, bölgede yuvarlak ünlülü ve dudak uyumuna aykırı olarak Kastamonu ve Sinop yöresinde tespit edilmiştir. Bölgenin kalan kısmında ek dudak uyumuna tam bağlanmış durumdadır.

5. Belirtme Hâl Eki: +I

Belirtme eki, ünsüzle biten isimlere +I, ünlü ile biten isimlere +(y)I şeklinde eklenir. Bu şeklin Eski Türkçedeki isimlere gelen +(I)g ekinin devamı olduğu genel bir düşüncedir. Eski Türkçedeki bu ekin g ve ğ sesleri Eski Anadolu Türkçesi döneminde düşünce baağlama ünlüsü ekin görevini üzerine almış ve ek sürekli düz-dar şeklinde kullanılmıştır: *gönlümi*, *savaşı*, *odi*, *qalı* (Yelten, 2009: 289-290).

Batı Karadeniz bölgesinde bu ekin yuvarlak ünlülü kullanımı görülmektedir. Bolu ili ağızlarında ekin özellikle düz ünlülü tabanlara yuvarlak şekilde geldiği kullanımlar bulunmaktadır: *yerü*, *hocalığu*, *otlakları*, *türbelerü* (Öztürk, 2019a: 73). Kastamonu ağzında ise dudak uyumuna bağlı olarak kullanılmıştır: *baççemi*, *başımı*, *yolumuzu*, *tohumunu* (Acar, 2012: 131). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altınköy ağızlarında düz ünlülü tabanlarda yuvarlak ünlülü kullanım tespit edilmemiştir. Tam tersine yuvarlak tabanlara düz ünlülü eklendiği örnekler bulunmaktadır: *onu*, *onı*, *bunu*, *bunnarı*, *arazisini* (Gümüştel, 2019: 56-57). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında da ek genellikle dudak uyumuna bağlıdır. Uyumsuzluk bazen yuvarlak tabanlara düz ünlülü gelmesi sebebiyle gerçekleşmiştir: *suyı* “suyu”, *düvünü* “düğünü”, *midesini*, *bunu*, *çocuğu* “çocuğu” (Eren, 1997: 51). Sinop-Ayancık ağzında ise ek dudak uyumuna bağlı durumdadır: *limonu*, *şekeri*, *okumayı*, *zobayı* “sobayı” (Gümüş, 2017: 62). Boyabat ağzında da ek aynı şekilde dudak uyumuna bağlanmıştır: *orayı*, *Ceyhunu*, *yaşımı* (Akgül, 2019: 55).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli düz ünlülü kullanılan bu ekin, Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında yuvarlak ünlülü şekilleri görülmektedir. Ancak bu kullanım bölgede sadece Bolu ili ağzında tespit edilmiştir. Bölgenin kalan ağız bölgelerinde söz konusu ek dudak uyumuna bağlanmıştır.

6. İyelik Eki 3. Teklik Şahıs: +I/+sI

Eski Anadolu Türkçesinde iyelik ekleri dönemin genel yuvarlaklaşma eğilimi doğrultusunda birinci ve ikinci şahısların bağlantı ünlüleri yuvarlaktır, üçüncü şahıslarda ise düz ünlülüdür: ‘anber *koğusu*, eger gündüz yarasanuñ gözi görmezse güneşüñ *günāhi* yok, anlaruñ bir dilkü *koşları* varıdı (Akar, 2018: 136-137).

Batı Karadeniz bölgesinde bu ekin düz ünlülü tabanlarda yuvarlak ünlülü şekilleri kullanılmaktadır. Bolu ili ağzında ek dudak uyumuna bağlı kullanılsa da ekin uyum dışı yuvarlak ünlülü şekilleri görülür: *yapduğunu*, *cāmisü*, *hepüsünü*, *arkasında*, *bağlarınıñ* (Öztürk, 2019a: 77). Kastamonu ağzında ek tamamen dudak uyumuna bağlı durumdadır: *ucunu*, *mezesinden*, *ocaqları* (Acar, 2012: 139-141). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altınköy ağızlarında dudak uyumuna bağlanmıştır: *koçası*, *uçü*, *kızı*, *halleri* (Gümüştel, 2019: 51-53) Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında ek dudak uyumuna bağlıdır: *gocası*, *köyü*, *köyi*, *badalyası* “madalyası”, *mantosu*, *uşaqları* (Eren, 1997: 4-50). Sinop-Ayancık ilçesi ağzında ek dudak uyumuna bağlıdır: *amcasını*, *kilosu*, *gemisi*, *büyükleri*, *çilelerini* (Gümüş, 2017: 65). Boyabat ilçesi ağzında ise dudak uyumu dışında

yuvarlak ünlülü nadiren kullanılmaktadır: *anası*, *abasunun* “ablasının”, *türküsü*, *evleri*, *çiçekleri* (Akgül, 2019: 53).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli düz ünlülü kullanılan teklik üçüncü şahıs iyelik eki, Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında yuvarlak ünlülü şekilde nadiren kullanılmıştır. Dudak uyumu dışında yuvarlak ünlülü kullanımlar Bolu ve Sinop-Boyabat ilçesi ağızlarında tespit edilmiştir.

7. Şahıs Eki (2. Teklik ve 2. Çokluk Şahıs): -sIn/-sIz

Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesinde sürekli düz ünlülü kullanılan zamir kökenli şahıs ekleridir: *yohsa biri birine bağlarsın* edyân gerekür, çün muhammed yolını *başarasız*, *görisersin* hoş durur senüñ işüñ, *devece böyümişsin*, *cānum alasin*, bu resme niçe *görmüşsiz* işi siz (Akar, 2018: 165-166).

Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında bu ekin yuvarlak kullanımları görülmektedir. Bolu ili ağzında ek genel olarak dudak uyumuna bağlı kullanılmak; ancak nadiren düz ünlülü tabanlarda yuvarlak ünlülü kullanımları da mevcuttur: *alısuñ* “alırsın”, *deyesuñuz* “diyesiniz”, *okuyorusuñuz* “okuyorsunuz”, *büyütmüşsün* (Öztürk, 2019a: 94). Kastamonu ağzında ek dudak uyumuna bağlı durumdadır: *gelmişsiñiz*, *dutmuşsuñuz*, *gelmişsiñ* (Acar, 2012: 217-218). Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altıncöy ağızlarında yuvarlaklaşma nedeniyle uyum dışı kullanımlar görülmektedir: *biliysüñ*, *biliysüñiz*, *yaparsuñ* (Gümüştel, 2019: 79-81). Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında ek dudak uyumuna bağlıdır: *almalısuñ*, *örtmelisiñ*, *gideceksüñiz*, *çıkarasıñiz* (Eren, 1997: 63). Sinop-Ayancık ilçesi ağzında dudak uyumuna bağlıdır: *gaticaksüñ*, *naparsınız* (Gümüş, 2017: 85, 89). Boyabat ilçesi ağzında ise nadiren yuvarlaklaşma görülmektedir: *ayırısüñuz* “ayırırsınız”, *darılısuñuz* “darılırsınız” (Akgül, 2019: 60-61).

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli düz ünlülü kullanılan ek, Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında genellikle dudak uyumuna bağlı kullanılmıştır. Sadece Bolu, Düzce-Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altıncöy köyleri ve Sinop-Boyabat ilçesi ağızlarında nadiren yuvarlak ünlülü kullanımları bulunmaktadır.

Sonuç

Ağızlar dil çalışmalarına kaynaklık eden çok önemli hazineleridir. Bugün yazı dilinde bulunmayan; fakat tarihî dönemlerde var olduğunu bildiğimiz pek çok fonetik özellik, morfolojik yapı, söz varlığı unsuru ağızlarda varlığını sürdürebilmektedir. O sebeple dil çalışmalarında ağızlar ile tarihî dönemler arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesi, Türkçenin tarihî dönemleri içerisinde ünlü yuvarlaklaşmasının en fazla görüldüğü dönemdir. Özellikle sürekli yuvarlak ünlülü kullanılan ekler, düz ünlülü tabanlara eklendiğinde dudak uyumu bozulmaktadır. Bu sebeple Eski Anadolu Türkçesinde dudak uyumu çok düşük seviyededir. Dönemin bu özelliği bugün Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında da görülmektedir. Bölge içerisinde yer alan Bolu, Düzce, Kastamonu, Zonguldak, Bartın, Karabük, Sinop illeri ağızlarında ünlü yuvarlaklaşması ağız özelliği olarak korunmuştur. Hatta Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü kullanılan bazı eklerin Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında yine dudak uyumu dışında yuvarlak şekilde kullanıldığı görülmüştür.

Eski Anadolu Türkçesi ile Batı Karadeniz bölgesi ağızlarının her ikisinde de yuvarlak ünlülü kullanılan ek sayısı 16 olarak tespit edilmiştir. Bu 16 ekin tamamı bölge ağızlarının bütününde yuvarlak ünlülü kullanılmamakta; ancak bölgenin ekseriyetinde yuvarlak ünlülü olarak görülmektedir. 7 ek ise Eski Anadolu Türkçesinde sürekli düz ünlülü kullanılırken Batı Karadeniz bölgesinde dudak uyumu dışında yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır.

Hem Eski Anadolu Türkçesi hem de Batı Karadeniz bölgesi ağızlarında yuvarlak ünlülü tespit edilen eklerden bölgenin genelinde yuvarlak ünlülü kullanılanlar şunlardır: +cUk isimden isim

yapım eki, *-dUr-* fiilden fiil yapım eki, *-dUk* sıfat-fiil eki, *-gU* fiilden isim yapım eki, *+IU* isimden isim yapım eki, *+sUz* isimden isim yapım eki, *-Ur* geniş zaman eki ve *-Uz* birinci çokluk şahıs eki. Yuvarlak ünlülü eklerin bölge ağızı içerisinde en çok görüldüğü yerler Bolu ve Kastamonu ağızlarıdır.

Eski Anadolu Türkçesinde sürekli düz ünlülü kullanılan eklerden *+Ik* isimden isim yapım eki ile *-mİş* öğrenilen geçmiş zaman ekinin yuvarlak ünlülü ve dudak uyumu dışında kullanımı Batı Karadeniz bölgesi ağızlarının ekserisinde görülmektedir. Bu başlıkta sıralanan diğer ekler bölgenin ekserisinde değil, muhtelif ağız bölgelerinde görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü olup bölge ağızında yuvarlak ünlülü kullanılan ekler en çok yine Bolu, daha sonra da Sinop-Ayancık ve Boyabat ağızlarında görülmektedir.

Batı Karadeniz bölgesi ağızları ünlü yuvarlaklaşması yönünden incelendiğinde bölge ağızı ile Eski Anadolu Türkçesi arasında benzerlik olduğu görülmektedir. Özellikle Bolu ağızı bu anlamda öne çıkmaktadır. Tabii Eski Anadolu Türkçesinin yazı dili olmasında bölge ağızının katkı sunmadığını sadece bu ağız özelliğini dikkate alarak cevaplamak mümkün değildir. Ancak bu çalışmanın yazı dili-ağız çalışmalarına en azından bir katkı vereceği düşüncesindeyiz.

Kaynakça

- Acar, E. (2012). *Kastamonu ve yöresi ağızları*, Yayınlanmamış doktora tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Edirne.
- Akar, A. (2018). *Oğuzların dili eski Anadolu Türkçesine giriş*, Ötüken Neşriyat.
- Akca, H. (2016). Ankara ili ağızları ile Eski Anadolu Türkçesinin ünlü yuvarlaklaşması bakımından karşılaştırılması”, *Gazi Türkiyat*, Bahar 2016, S. 18, 93-109.
- Akgül, Z. (2019). *Sinop ilinin Boyabat ilçesi ağızı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Konya.
- Çamurcu, D. (2011). *Zonguldak merkez ağızı (inceleme, metinler, sözlük)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Dalı, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs.
- Develi, H. (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine göre 17. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde ses benzeşmeleri ve uyumlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2005). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları.
- Eren, M. E. (1997). *Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2012). *Türk dil bilgisi*, Bayrak Basım/Yayın/Dağıtım.
- Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gümüş, E. M. (2017). *Sinop ili Ayancık ilçesi ağızı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Aksaray.
- Gümüştel, Z. (2019). *Düzce ili Kaynaşlı ilçesi Yeniyurt ve Altunköy köyleri ağızları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Kayseri.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Karahan, L. (2006). Eski Anadolu Türkçesinin kuruluşunda yazı dili-ağız ilişkisi, *Turkish Studies*, 1/1 Summer 2006, 1-12. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4>
- Kartallıoğlu, Y. (2007). Tanzimat gramerlerinde bazı eklerin imlası ve dudak uyumu ile ilgili uyarılar, *Bilig*, Güz 2007, S. 43, 85-106.
- Korkmaz, Z. (1994). *Bartın ve yöresi ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin temeli Oğuz Türkçesinin gelişimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, E. (2019a). *Bolu ili ağızları*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları.
- Öztürk, E. (2019b). Gerede ağzında ünlü yuvarlaklaşmaları üzerine, *Tarih Okulu Dergisi*, Aralık 2019, S. XLIII, 1852-1861. <http://dx.doi.org/10.29228/joh.39611>
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler) tarihleri-boy teşkilatı-destanları*, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları
- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*, Kapı Yayınları.
- Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve söz varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yelten, M. (2009). *Eski Anadolu Türkçesi ve örnek metinler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.